

*Рудий-Трипольський В.О.*

## **УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

**Відомості про автора:** *Рудий-Трипольський Владислав Олександрович*  
– здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи  
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

*У статті розкрито особливості умов формування професійної компетентності фахівців медичної галузі. Наголошується, що під концептом професійної компетентності фахівців медичної галузі розуміється комплекс продуктивно-діяльних функцій медико-соціальної спрямованості (у логіці завдань здоров'язбереження людини), що характеризується готовністю і здатністю фахівця продуктивно вирішувати професійні завдання, пов'язані не тільки з лікуванням, діагностикою та профілактичною роботою, а й з формуванням мотивації до здорового способу життя. Показано, що основними цілями та завданнями у цьому аспекті є: безперервний розвиток загальної професійної компетентності, що включає професійні компетенції (професійні знання, уміння та професійні навички, когнітивне професійне мислення); психолого-педагогічні компетенції (виражені готовністю та здатністю фахівця медичної галузі виконувати трудові функції, що входять до професійного стандарту, а саме охорони здоров'я людини шляхом забезпечення надання висококваліфікованої медичної допомоги); універсальні компетенції (виражені готовністю до проєктного мислення, до аналізу та синтезу; толерантного сприйняття соціальних, етнічних, конфесійних та культурних відмінностей); соціально-значущі особистісні якості (виражені загальною, професійною та корпоративною культурою, професійно-діловою активністю, гуманістичним світоглядом фахівця медичної галузі тощо).*

**Ключові слова:** фахівці медичної галузі, особистісно-компетентнісний підхід, професійна компетентність, умови формування професійної компетентності.

**Постановка проблеми.** Проблема підвищення якості готовності фахівців медичної галузі до багатопланової професійної діяльності набуває нових смислів у зв'язку з тим, що в даний час актуалізується превентивна спрямованість медицини, яка включає не тільки процеси лікування, а й профілактичну роботу щодо запобігання захворювань.

Відповідно до сучасної практики охорони здоров'я потрібен лікар, який має комплекс професійних компетенцій, а також здатний і готовий до всіх видів професійної діяльності відповідно до вимог професійних стандартів вищої освіти.

Не менш важливим питанням є формування готовності фахівців медичної галузі до безперервного самостійного пошуку професійних новацій, прикладних навичок та компетенцій за профілем професії, що в результаті забезпечить їх особистісне та професійне зростання.

Специфікою реалізації освітніх програм, внаслідок особливостей медичної професії, є те, що підготовка фахівців медичної галузі не можлива без клінічної бази, на якій вони не лише закріплюють отримані теоретичні знання, а й формують практичну готовність до всіх видів професійної діяльності (профілактичного, діагностичного, лікувального, реабілітаційного, психолого-педагогічного, організаційно-управлінського), кожен з яких передбачає володіння фахівцем медичної галузі міждисциплінарними та наукомісткими професійними та універсальними компетенціями.

Відповідно, практична підготовка компетентного спеціаліста системи охорони здоров'я до професійної діяльності потребує відповідної якості організації навчального процесу, наявності матеріально-технічної та кадрової бази [4], а також багатокомпонентних умов та можливостей проведення освітньої, клінічної та науково-дослідної діяльності, що передбачає більш глибоке вивчення цієї проблеми.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема формування готовності фахівців медичної галузі до практичної діяльності в єдиному науково-освітньому та клінічному просторі є актуальною, оскільки цілі та завдання формування їх готовності до всіх видів професійної діяльності завжди були пріоритетними та основними при розробці та реалізації освітніх програм підготовки кадрів на кожному рівні медичної освіти, спрямованим на багатопланову підготовку лікарів, які мають комплекс універсальних та професійних компетенцій, а також здатних та готових до самостійної професійної діяльності [2-5].

Як показав аналіз досліджень, сьогодні єдиний науково-освітній та клінічний простір медичних вузів є відкритою системою вищої медичної школи, в якій здійснюється безперервне відтворення висококваліфікованих фахівців медичної галузі, науково-дослідна діяльність та високотехнологічне лікування різних захворювань у логіці завдань здоров'язбереження людини [2-4].

Іншими словами, сфері охорони здоров'я потрібен лікар, який має достатній рівень сформованості професійних компетенцій, а також навички виховання та навчання людини здоров'язбережувальної поведінці, ведення здорового способу життя тощо.

У зв'язку з цим зростає значення формування готовності фахівця медичної галузі до психолого-педагогічної діяльності у вигляді нарошування його професійної компетентності, що включає психолого-педагогічні компетенції.

**Мета статті** – розкрити особливості умов формування професійної компетентності фахівців медичної галузі.

**Виклад основного матеріалу і результатів дослідження.** Гіпотезою дослідження виступило припущення про те, що професійна підготовка

фахівців медичної галузі буде значно продуктивнішою, якщо формування їх готовності до всіх видів професійної діяльності здійснюватиметься в єдиному науково-освітньому та клінічному просторі вишу, що функціонує на принципах системної єдності структур, що їх представляють, їх внутрішнього взаємозв'язку на вертикальному та горизонтальному рівнях, сполученості цілей та завдань, пов'язаних з усіма видами навчальної та лікарської діяльності.

Даний аспект у системі вищої медичної освіти та у психологічній теорії, на наш погляд, не досліджений у повному обсязі і передбачає більш глибокий аналіз, оскільки наукове вирішення завдання підвищення рівня формування готовності фахівців медичної галузі до психолого-педагогічного виду діяльності відповідає вимогам стандартів вищої освіти у сфері охорони здоров'я, а також положення професійних стандартів медичної діяльності.

Як відомо, модернізація вищої професійної освіти спирається на компетентність. Принцип компетенції екстрапольований як науковий метод, що застосовується до різних сфер знання, включаючи психологію. Його виникнення пов'язують з американським лінгвістом Н. Хомським, який сформулював поняття компетенції. В якості основної одиниці компетентності виступає системна якісна характеристика «готовність до дії».

Компетентнісний підхід забезпечується розвитком розумової активності, самовдосконаленням умінь та навичок, формуванням готовності до самооцінки, саморозвитку, до співпраці, до самостійної діяльності та вміння приймати рішення [1].

Наразі відбулася переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «підготовленість», «освіченість» на поняття «компетенція», «компетентність».

Фактично зроблено ставку на компетентнісний підхід у освіті, коли компетентність сприймається як свого роду комплекс навичок, у якому поєднуються кваліфікація, соціальна поведінка, здатність працювати у групі, ініціативність тощо.

Підготовка конкурентоспроможного фахівця медичної галузі включає професійну компетентність, що зумовлено зміною пріоритетів освітнього процесу, переходом від репродуктивного методу навчання до особистісно-орієнтованої форми, розвивальної, пізнавально-діяльній спрямованості, що ґрунтується на принципах гуманізації [3-5].

Дж. Равен, основоположник психологічної теорії компетентності, оперує поняттям компетентності як сукупності компетенцій, підкреслюючи їх множинність, та виділяючи у структурі компетентності загальну компетентність (цінності, мотивації, поведінку) і компетентність для успішної самореалізації у соціумі, незалежно від професійної діяльності, а також спеціальні компетенції, що формуються на особистісних особливостях та сферах індивідуальності [1].

Зауважимо, що формування професійної компетенції є складним процесом, у якому вміння та навички формуються на різних стадіях. Не применшуючи значення традиційної спрямованості навчання, необхідно

формувати навички особистісно-орієнтованих, інтерактивних, проєктних форм навчання. Нормативна модель вимог, що відображає професійну компетентність фахівця медичної галузі, включає базові поняття, закономірності навчального процесу та дидактичні засади, сучасні теорії та технології навчання, методології та методологічні засади навчання тощо [2].

Компетенція спеціаліста (володіння спеціальними професійними знаннями, вміннями та навичками) [4] включає методичну та соціальну компетентції. Методична компетенція включає здатність накопичувати, систематизувати і передавати досвід; соціальна – здатність гнучко адаптуватися до змінних умов соціуму.

Ступінь сформованості компетентцій дозволяє систематизувати та оптимізувати формування професійної компетентності, забезпечуючи найповніший розвиток індивідуальних здібностей та особистісних якостей фахівця медичної галузі.

Компетентність визначається як міра освоєння компетентції, що визначається здатністю вирішувати запропоновані завдання, включаючи особистісне ставлення до предмета діяльності, вузько спеціальні знання, особливі предметні навички, спосіб мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії.

Відповідно до моделі Дж. Равена [1], окремі види компетентності можуть у різних ситуаціях виступати як компоненти певної компетентності. Ці компоненти компетентності поділені на когнітивні (визначення перешкод на шляху досягнення цілей), афективні (задоволення від роботи) та вольові (наполегливість, рішучість, воля).

Компетентність багатоконпонентна, її компоненти відносно незалежні один від одного, а самі компетентності мають якості кумулятивності та взаємозамінності. Розвиток нових навичок, умінь і видів компетентності відбувається в залежності від тих цілей, які значущі в даний час; вони можуть бути розвинені та виявлені в тих ситуаціях, де виконувана діяльність набуває особистісної значущості.

Інформаційна компетентність, будучи ключовою у системі професійних компетентностей, є основою становлення професіонала у сфері діяльності, будучи найважливішою характеристикою фахівця медичної галузі.

В якості показників сформованості інформаційної компетентності можуть використовуватися мотиваційно-ціннісне ставлення до освоєння професійної діяльності, знання прийомів та способів вирішення професійних практичних завдань та вміння творчо використовувати їх.

До психологічних умов, що сприяють формуванню інформаційної компетентності, можна віднести посилення мотивації у професійній підготовці, розробку та застосування дидактичного комплексу інформаційного забезпечення, а також проведення моніторингу сформованості інформаційної компетентності з використанням інноваційних освітніх технологій при організації роботи фахівця медичної галузі.

Сутність професійної компетентності полягає в інтегруванні знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, що забезпечують професійний розвиток та самореалізацію фахівця медичної галузі, тобто особистісних

можливостей, що дозволяють самостійно та ефективно вирішувати завдання, а професійна компетентність, заснована на знаннях, включає морально-моральну, пізнавально-творчу, інформаційно-комунікативну та технологічну складові.

У зв'язку зі змінами у системі освіти, зростає роль розробки нових ефективних моделей навчання, метою яких є особистісно-професійний розвиток фахівця медичної галузі. Зокрема, у світлі сучасних реалій післявузівське навчання – це систематичний, цілеспрямований процес на рівень професіоналізму фахівця, кінцевою метою якого є забезпечення ефективної діяльності закладів охорони здоров'я в галузі підвищення якості медичної допомоги.

Вплив системи післядипломної освіти на систему забезпечення якості переломлюється через особистість фахівця медичної галузі. Серед проблем, що знижують ефективність програм підвищення кваліфікації, провідними є відсутність мотивації та впевненості у застосуванні знань, відсутність стимулів та підтримки керівників для застосування знань, а також недостатній рівень знань для впровадження у практику.

Якість освіти впливає на якість професійної діяльності безпосередньо через підготовку кадрів та розвиток науки.

Необхідно виділити основні принципи післядипломного навчання фахівця медичної галузі: принцип суб'єктивної активізації спеціаліста в освітній діяльності, принцип диференційованого обґрунтування індивідуальної освітньої траєкторії в залежності від особистісно-професійних якостей фахівця медичної галузі, принцип впливу на його мотиваційну сферу, принцип адекватності змісту та форм додаткової освіти для професійного розвитку спеціаліста, принцип зворотного зв'язку та поетапного контролю якості освіти

Саме модульно-компетентнісний підхід є концепцією організації навчального процесу, метою якої є набуття певних компетенцій фахівця медичної галузі.

Засобом формування компетенцій є модуль як самостійна одиниця освітньо-професійної програми. У немодульній системі пріоритет надано вибору матеріалу, а у модулі – зроблено акцент на структуру навчального плану. Модуль складається з навчальної мети, списку суміжних навчальних елементів, міждисциплінарних зв'язків, навчальний матеріал представлений у вигляді лекційного матеріалу (лекції – проблемні, вступні, інформаційні, відео-лекції тощо), методичних вказівок для відпрацювання навичок, умінь, перевірконої роботи тощо.

Для ефективної реалізації навчання в рамках модульних програм, що базуються на компетенціях, впроваджуються інноваційні методи та підходи до організації навчання, які мають бути представлені у вигляді активних методів навчання; необхідно стимулювати самостійну роботу, створювати умови для самонавчання, освоювати та впроваджувати сучасні інноваційні технології навчання. При цьому інноваційні методи навчання не заперечують використання елементів традиційного навчання, а гармонійно поєднуються із ними. Це – інформаційні ресурси та бази даних,

мультимедійні навчальні посібники, орієнтовані на найкращі вітчизняні та зарубіжні освітні програми, використання проблемно-орієнтованого міждисциплінарного підходу тощо.

**Висновки.** Отже, орієнтацію вищої школи на компетентнісну модель професійної підготовки фахівців медичної галузі, обумовлену якісними перетвореннями, слід розглядати як внутрішньо мотивовану діяльність. Організація освітнього процесу на основі компетентнісного підходу, з дотриманням комплексу психологічних умов (формування мотиваційного ставлення до роботи шляхом розвитку внутрішньої, зовнішньої та професуальної мотивації; проектування навчальних курсів як системи професійно орієнтованих завдань, вирішення яких дозволяє здійснити планомірний перехід від навчальної діяльності до професійної; методичне забезпечення навчальної діяльності з використанням можливостей телекомунікаційних технологій, моніторинг процесу професійного становлення особистості фахівця медичної галузі) забезпечує ефективність системи його професійної підготовки та перепідготовки.

#### **Список використаних джерел**

1. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. М., 2002.
2. Borysiuk A., Liubina L. Professionally significant qualities as a constituent of future doctors' professional competence. Social and economic changes of contemporary society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. 312 p.
3. Liubina L., Osypenko V. Training as the effective technology of medical students' psychological adaptation for educational environment in higher medical educational establishment. European Humanities Studies: State and Society. 2017. No1.
4. Tymofieva M.P., Pavliuk O.I., Liubina L.A., Lomakina U.V. Psychological features of feedback as a process of interactive teaching. Materials of the XII International scientific and practical conference «Trends of modern science – 2016» (May 30 – June 7, 2016). V. 19. Psychology and Sociology. Sheffield, «Science and education». 2016. P. 58-61.
5. Zinziuk L., Timofiiieva M., Zorij N., Roman L., Bojko V., Shimkova K. Upon the Problem of Communicative Competence in Preparation of a Future Doctor for Professional Activity / L. Zinziuk, M. Timofiiieva, N. Zorij, L. Roman, V. Bojko, K. Shimkova: 18th Aim Shams International Medical Students' Congress (AIMSC), Cairo, Egypt, 20-23 February 2010.

#### **Spysok vykorystanykh dzherel**

1. Raven J. Competentnist v sovremennom mire: vyjavlenie, razvitiie, realizaciia / Per. s angl. M., 2002.
2. Borysiuk A., Liubina L. Professionally significant qualities as a constituent of future doctors' professional competence. Social and economic changes of contemporary society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. 312 p.

3. Liubina L., Osypenko V. Training as the effective technology of medical students' psychological adaptation for educational environment in higher medical educational establishment. *European Humanities Studies: State and Society*. 2017. No1.

4. Tymofieva M.P., Pavliuk O.I., Liubina L.A., Lomakina U.V. Psychological features of feedback as a process of interactive teaching. *Materials of the XII International scientific and practical conference «Trends of modern science – 2016» (May 30 – June 7, 2016)*. V. 19. Psychology and Sociology. Sheffield, «Science and education». 2016. P. 58-61.

5. Zinziuk L., Timofieva M., Zorij N., Roman L., Bojko V., Shimkova K. Upon the Problem of Communicative Competence in Preparation of a Future Doctor for Professional Activity / L. Zinziuk, M. Timofieva, N. Zorij, L. Roman, V. Bojko, K. Shimkova: 18th Aim Shams International Medical Students' Congress (AIMSC), Cairo, Egypt, 20-23 February 2010.

### **Rudyi-Trypolskyi V.O., Conditions of formation of professional competence medical industry specialists**

*The article reveals the peculiarities of the conditions for the formation of professional competence of specialists in the medical field. It is emphasized that the concept of professional competence of specialists in the medical field means a complex of productive and functional functions of a medical and social orientation (in the logic of the tasks of preserving human health), which is characterized by the specialist's readiness and ability to productively solve professional tasks related not only to treatment, diagnostics and preventive work, and with the formation of motivation for a healthy lifestyle. It is shown that the main goals and tasks in this aspect are: continuous development of general professional competence, which includes professional competences (professional knowledge, skills and professional skills, cognitive professional thinking); psychological and pedagogical competencies (expressed by the readiness and ability of a medical specialist to perform work functions included in the professional standard, namely the protection of human health by ensuring the provision of highly qualified medical care); universal competences (expressed by readiness for project thinking, for analysis and synthesis; tolerant perception of social, ethnic, religious and cultural differences); socially significant personal qualities (expressed by the general, professional and corporate culture, professional and business activity, humanistic outlook of a specialist in the medical field, etc.).*

**Key words:** *specialists in the medical field, personal-competence approach, professional competence, conditions for the formation of professional competence.*